

Marcel Štefančič, jr.

ZIMA NAŠEGA NEZADOVOLJSTVA

Eseji o boju za slovenska srca

Marcel Štefančič, jr.

ZIMA NAŠEGA NEZADOVOLJSTVA

Eseji o boju za slovenska srca

UMco

UMco, Ljubljana, 2013

Marcel Štefančič, jr.
ZIMA NAŠEGA NEZADOVOLJSTVA
Eseji o boju za slovenska srca

© za besedilo: Marcel Štefančič, jr.
in UMco d. d., 2013

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Angažirano

Urednik: dr. Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka: Žiga Valetič
Fotografija na naslovnici: Borut Krajnc
Postavitev: Aleš Cimprič
Tisk: NTD d.o.o.
Naklada: 300 izvodov. 1. natis
Ljubljana, 2013

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

308(497.4)

ŠTEFANČIČ, Marcel, jr.

Zima našega nezadovoljstva : eseji o boju za slovenska srca / Marcel Štefančič, jr. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2013. - (Zbirka Angažirano)

ISBN 978-961-6803-68-7

266716416

VSEBINA

TRENUTKI ODLOČITVE

*Zakaj se je 99 % človeštva uprlo kapitalizmu enega odstotka
in zakaj je to revolucija* 7

TO SO GADI

Zakaj leto 2011 ni bilo leto večine, ampak leto manjšine 20

DOLINA MIRU

Kako so Slovenci bežali pred politiko in kako so prišli k sebi 41

NA SVOJI ZEMLJI

Kako je ljudstvo vzpostavilo stik s sabo 53

ZGODBA, KI JE NI

*Zakaj vitka država ni ekonomska nujnost,
ampak ideološki konstrukt finančne elite* 65

LET MRTVE PTICE

Zakaj je odgovor na krizo kapitalizma fevdalizem 83

UBIJ ME NEŽNO

*Zakaj cilji mednarodnih finančnih trgov
ne morejo biti cilji Slovenije* 94

OVNI IN MAMUTI

*Zakaj slovenski politiki tako
poslušno kimajo finančnim trgov* 105

NASVIDENJE V NASLEDNJI VOJNI

Zakaj slovenske politične elite ne prenesejo Novega 118

MED STRAHOM IN DOLŽNOSTJO

*Zakaj zgodovina pravi, da mora
protestno gibanje ustanoviti stranko*

132

SONČNI KRIK

*Zakaj je ekonomska neenakost slabša za vse –
in zakaj je ekonomska enakost boljša za vse*

143

MINUTA ZA UMOR

*Kako je nastal Kapital – in zakaj je
Marx z njim za vedno pokopal kapitalizem*

154

RDEČI BOOGIE

*Zakaj se ljudje bolj bojijo socialne apokalipse
kot pa Kimove atomske apokalipse*

168

PO ISTI POTI SE NE VRAČAJ

*Zakaj sta kapitalizem in Janez Janša
največji žrtvi sodobnega časa*

179

MOJ ATA, SOCIALISTIČNI KULAK

*Zakaj nova ekonomska politika potrebuje
antikomunistično ideologijo in zakaj s
komunizmom strašijo ljudi, ki nimajo ničesar*

191

MRTVA LADJA

Zakaj neoliberalizem privzema prav stalinistično retoriko

207

POVEST O DOBRIH LJUDEH

Kaj nam lahko Hitler pove o nas

218

TRENTKI ODLOČITVE

*Zakaj se je 99 % človeštva uprlo kapitalizmu enega odstotka
in zakaj je to revolucija*

To, kar se je po svetu zgodilo 15. oktobra 2011, je bila revolucija. Vse tisto do tedaj razpršeno protestno vrenje, vse tisto globalno nasprotovanje statusu quo, se je 15. oktobra končno sinhroniziralo.

Kaj je rekla desnica? Tole: da gre pri protestnem gibanju »Okupirajmo« le za razredno zavist, da torej tisti, ki nimajo denarja, zavidajo onim, ki imajo veliko denarja. In jim ga hočejo zato vzeti.

In kaj je rekla levica? Le pridigarsko je poudarjala, da to ne bo revolucija, ampak bolj modna muha, mondo bizarro, nekaj otročjega, nekakšna otroška bolezen ali karneval, anarhistični freakshow, ki itak ne bo ničesar spremenil, češ da je rešitev drugje, recimo v zapatističnih mikropolitikah, boju za pravice manjšin, delavnicah in tako dalje, ne pa v revoluciji. Pričakovali bi, da se bo revolucije bala desnica – toda očitno se je precej bolj boji levica.

Zakaj se levica tako boji revolucije? Ker je ni več sposobna prepoznati. Zakaj je ni več sposobna prepoznati? Ker je ni več sposobna misliti. Zakaj je ni več sposobna misliti? Ker je nanjo pozabila. Zakaj je nanjo pozabila? Ker je nanjo raje pozabila. Zakaj je nanjo raje pozabila? Ker se je sramuje. Zakaj se je sramuje? Tu pridejo pa dobro znane litanije: joj, saj veste, kam pripeljejo revolucije – vedno se končajo pri diktaturah, pri stalinizmu, pri totalitarizmu, pri terorju, pri čistkah, pri gulagih, pri enopartijskem sistemu, pri komunizmu! Vse revolucije so se končale s terorjem – francoska, ruska, jugoslovska,

severnokorejska, kitajska, kubanska! Revolucija je eno s terorjem, gulagi, totalitarizmom in stalinizmom!

Levica, ki se pijano utaplja v parlamentarnem koncesionarstvu (hej, zakaj bi potrebovali revolucijo, če pa imamo levico v parlamentu!) in ki obenem pozablja, da vprašanj svobode, demokracije in enakosti ni mogoče rešiti v teoriji (vprašanj, ki si jih zastavlja, ne more rešiti, ker si jih zastavlja zgolj teoretično!), je idejo revolucije tako potlačila, da je ni več sposobna misliti, ali bolje rečeno – levica ni več sposobna misliti tegale: če se je revolucija do zdaj desetkrat ali pa stokrat končala pri terorju, totalitarizmu in gulagih, to še ne pomeni, da se bo tudi stoprič. Ali še bolje rečeno: levica si revolucijo predstavlja le kot nekaj, kar se konča pri terorju, totalitarizmu in gulagih. Kar pomeni dvoje: prvič, da revolucije, ki se ne konča pri terorju, totalitarizmu in gulagih, ne prepozna več, in drugič, da revolucije v ločenosti od terorja, totalitarizma in gulagov sploh ni več sposobna misliti.

Je to edino merilo za revolucijo? Si je mar nemogoče predstavljati revolucijo brez terorja, totalitarizma in gulagov? Mar revolucija, ki se ne konča pri terorju, totalitarizmu in gulagih, ni več revolucija? Kaj to potem pomeni? Da revolucije niso več mogoče? Da je revolucij konec? Da jih ne bo več? Je to mogoče? Je to verjetno? Pazite: za nami so stoletja revolucij, zdaj pa jih nenadoma ne bo več. Kar je približno tako, kot bi rekli, da je konec zgodovine. Ni več zgodovine, ni več revolucij. Levica je očitno nasedla oni razvpiti prerokbi ameriškega filozofa Francisa Fukuyame: da je po padcu berlinskega zidu dokončno zmagal neoliberalni kapitalizem, najboljši izmed vseh svetov, optimalni način življenja, ki je brez alternative, zadnji stadij zgodovine. Svet se je izravnal! Zgodovine je konec!

No, zgodovina se je vrnila – with a vengeance, kot bi rekli Američani. Ali natančneje: zgodovina, ki je ni več, je zrušila diktatorja v Tuniziji in Egiptu. Zgodovina, ki je ni več, hodi po Grčiji. Zgodovina, ki je ni več, je zasedla madridski Puerta del Sol. Zgodovina, ki je ni več, je stresla britanska mesta. Zgodovina, ki je ni več, je okupirala Wall Street. In zgodovina, ki je ni več, je 15. oktobra, okupirala Tijuano, Detroit, Brisbane, Cordoba, Birmingham, Calgary, Norwich, Albuquerque, São Paulo, Auckland, Dundee, Hajfo, Montréal, Bukarešto, Miami, Glasgow, Istanbul, Toulouse, Reykjavik, Dublin, Rotterdam, Bogoto, Buffalo, Skopje, Zagreb, Beograd, Novo Fundlandijo, Tokio, Seattle, Maastricht, Haag, kairski Tahrir, Kongresni trg v Ljubljani in tako dalje. Zgodovina, ki je ni več, je 15. oktobra okupirala več kot 1.000 mest. V vseh državah, na vseh celinah. Tudi na šesti. Gibanje je raslo in osvajalo mesto za mestom, državo za državo, kontinent za kontinentom. Tahrir – Wall Street – Kongresni trg.

Ko enkrat pozabiš na revolucijo, pozabiš na zgodovino. Ko enkrat nisi več sposoben misliti revolucije, nisi več sposoben misliti zgodovine. Zgodovina pa se je zdaj vrnila – in levica ne ve, kaj bi z njo počela. Je slovenska parlamentarna levica kaj rekla? Sploh ve, koliko je ura? Ne, ampak se le panično prešteva, izgubljena v bitki za male, vse manjše koncesije. Ta, ki misli, da ga to ne zadeva, ni le na napačni strani zgodovine, ampak zunaj zgodovine. Ni čudno, da se protestniki zelo radi podpisujejo pod to, kar je nekoč rekel sloviti filozof Edmund Burke: »Vse, kar je potrebno, da prevlada zlo, je to, da dobri ne storijo ničesar.« In ni čudno, da levica tega ne razume: »Gibanje 21. stoletja zelo težko razumeš, če nanj gledaš iz politične, ekonomske in medijske perspektive 20. stoletja,« pravi Douglas Rushkoff, ekspert za nove medije.

15. oktober 2011 je bil dan, ko je hkrati protestiral ves svet – v realnem času, offline in online. Tako globalnega in tako

sinhroniziranega protesta v zgodovini človeštva še ni bilo, kar je kakopak unikatno in zgodovinsko. In to je premik. Mi smo 99 %, so hrumeli protestniki, ki so 15. oktobra okupirali Wall Street: namesto nas, realnih ljudi, večine, rešujejo finančno elito, mandarinsko manjšino, tisti zgornji odstotek družbe! Le kdo se s tem ne bi strinjal? Mi smo tistih 99 % človeštva, ki pohlepa in korupcije enega odstotka človeštva ne tolerirajo več in ki nočejo več živeti v permanentni krizi! Le kdo se ne bi strinjal s tem? Spremembe ja, so rekli protestniki, »Združeni za globalno spremembo«, toda ne takšne, kot jih zdaj po vsem svetu vsiljujejo vlade, ki že leta rešujejo finančno elito, zgornji odstotek družbe. Le kdo se ne bi strinjal s tem? Spremembe, s katerimi se ne strinja 99 % človeštva, pač niso spremembe. Le kdo se ne bi strinjal s tem?

Če ima 99 % ljudi občutek, da nimajo več nobene moči, da so brez vpliva, da so iz vseh procesov odločanja izključeni, da so izključeni iz družbe, ekonomije, finančnih tokov in politike, da so torej izključeni iz življenja, ne pa tudi iz krize, recesije in depresije, potem pomeni, da ta avtokratski kapitalizem, kapitalizem enega odstotka, v katerem živimo, ni več združljiv z demokracijo, svobodo in pluralizmom. In volitve tega ne morejo spremeniti. To, da voliš, je premalo. Treba se je gibati. Treba je gibati. Volitve le reproducirajo status quo – volitve le poskrbijo, da še naprej živimo v svetu, ki je ustvarjen po podobi enega odstotka ljudi. Volitve le vedno znova afirmirajo kapitalizem enega odstotka. In globalni protest, ki se je sinhroniziral 15. oktobra, je povsem jasno sporočal: svet, ki je ustvarjen po podobi enega odstotka ljudi, je treba zamenjati s svetom, ki bo ustvarjen po podobi 99 % ljudi. E, to pa ni bil več le premik, ampak že kar revolucija.

Je to revolucija, ki pelje v stalinizem, avtokracijo, kult osebnosti? Ne, gibanje »Okupirajmo« je bilo brez voditeljev, brez čaščenja kulta osebnosti. Je to revolucija, ki pelje v totalitarizem,

gulage, diktaturo? Ne, gibanje »Okupirajmo« nasprotuje diktaturi – še najbolj diktaturi kapitala, diktaturi kapitalizma enega odstotka. Je to revolucija, ki pelje v teror? Ne, gibanje »Okupirajmo« uporablja taktiko arabskih revolucij – nenasilje, socialna omrežja. Je to revolucija, ki pelje v enopartijski sistem? Ne, gibanje »Okupirajmo« je brez partije. Je to revolucija, ki pelje v enoumje? Ne, gibanje »Okupirajmo« je brez ideologije in brez političnega programa. Gibanje »Okupirajmo« ne kandidira – in ne bori se za oblast. Cilj je pluralizem, ne pa oblast. Pluralizem? Tega še nismo poskusili. Gibanje »Okupirajmo« je pluralizem, ognjemet raznolikosti, prosti slog življenja, afirmacija življenja, kolekcija življenja, ki ni le teoretično vprašanje, še manj abstrakcija politične retorike. Gibanje »Okupirajmo« je množica glasov, vizij, idej, načel, zahtev, tokov, alternativ, jezikov, sporočil in bojev, ki se ne izključujejo, ali bolje rečeno – ki drug drugega ne izključujejo. Ki si drug drugega ne podrejajo. In ki se nočejo zreducirati na nekaj točk programa – ker se preprosto ne morejo zreducirati na nekaj točk programa. Življenje ne moreš zreducirati na nekaj točk programa. Politika tega ne razume – zato ljudem stalno vsiljuje karikaturo življenja.

Kdor je zraven, kdor se giblje, kdor giblje, je program. In zraven ni bil le ta, ki je bil 15. oktobra fizično tam, bodisi na Kongresnem trgu ali pa na kateremkoli trgu tega sveta. Zraven je bil vsakdo, ki je bil tam online, potemtakem vsakdo, ki se je naveličal arogance, skorumpiranosti, privilegiranosti in pohlepa kapitalizma enega odstotka. Za prisotnost šteje že to, če se ne strinjaš z diktaturo kapitalizma enega odstotka. In 99 % človeštva nima več nobenega razloga, da bi se strinjalo z diktaturo kapitalizma enega odstotka. Ta, ki ne razume digitalne dimenzije revolucije, ta, ki ne razume dialektike spletne prisotnosti, tudi same zgodovine – in revolucije – ni več sposoben misliti, zato ima občutek, da živi na koncu zgodovine, ko ni več nič mogoče. V resnici smo na začetku zgodovine. Konec je

kvečjemu predzgodovine. Kot pravi Žižek: »Vsi poznamo klasične prizore iz risank. Junak pride do prepada, a nadaljuje pot po zraku. Ne zmeni se za to, da ni ničesar pod njim. Pade šele, ko pogleda navzdol in opazi praznino. To zdaj počnemo mi. Tipom tam na Wall Streetu kličemo, naj pogledajo navzdol.«

* * *

Kapitalizem – in Wall Street, vsak pač svojega – rešujemo že leta. Zategujemo si pas – da bi rešili kapitalizem. Varčujemo – da bi rešili kapitalizem. Ubijamo se – da bi rešili kapitalizem. Crkavamo – da bi rešili kapitalizem. Reformirati nas hočejo – da bi rešili kapitalizem. Lansirali so vojne – da bi rešili kapitalizem. Zapovedujejo nam komunistične ideale, kot so trdo delo, železna disciplina, stahanovščina, ugonabljanje, podrejanje ukazom, kolektivizem in odrekanje – da bi rešili kapitalizem. Če bi bilo treba, bi vpeljali komunizem – samo da bi rešili kapitalizem. Če bi bilo nujno, bi ves svet spremenili v Kitajsko – samo da bi rešili kapitalizem. Kapitalizem je prevelik, da bi smel propasti, pravijo. Toda ko rešujejo kapitalizem, dejansko rešujejo kapitalizem enega odstotka. In prav ta kapitalizem, kapitalizem enega odstotka, je prevelik, da bi smel propasti. Vprašanje je: kako to, da smo pustili, da je postal prevelik? Kako to, da smo pustili, da je postal tako velik, da nas lahko zdaj izsiljuje in posiljuje – in da zdaj od nas terja, da se zanj žrtvujemo?

Govorijo nam: kapitalizem je treba rešiti, da bi lahko kapitalizem potem rešil nas. Kdaj? Nekoč, vse tja do leta 1989, sta nam rešitev in odrešitev ponujala dva sistema – kapitalizem in komunizem. Bila sta v vojni. Kapitalizem na Zahodu so tedaj zelo socializirali – da bi bil čim bolj konkurenčen komunizmu in da ljudje ne bi preveč koketirali s komunizmom. A kot rečeno: bila sta v dolgi, hudi, kruti, manihejski, križarski vojni. In

vendar se je že na daleč videlo, da bo to veliko vojno – to vojno, ki naj bi končala vse vojne – izgubil ta, ki mu bo prej zmanjkalo denarja, kot je nekoč rekel Norman Mailer. Komunizmu je prej zmanjkalo denarja – zmagal je kapitalizem. Leta 1989 so rekli: ni čudno, da je komunizem propadel – že na daleč se je videlo, da se bo zlomil – ni mogel vzdržati – ni bil konkurenčen – že v osnovi je bil podhranjen in podbudžetiran – stalno je bil v izgubi, strašno zadolžen, na robu bankrota, v krizi – nikoli ni imel dovolj kapitala. Vsekakor.

Kaj pa kapitalizem? Mar ni tudi kapitalizem stalno podhranjen in podbudžetiran? Mar ni stalno v izgubi, na robu bankrota, v krizi? Mar ni stalno zadolžen? Mar ni njegov dolg višji od količine denarja, ki je v obtoku? Mar ne potrebuje stalno novih in novih dokapitalizacij, novih in novih kreditov, novih in novih bailoutov, novih in novih stimulusov? Ne, kapitalizem nima nikoli dovolj kapitala. Nikoli nas ne more rešiti. Komunizma, ki je hitro mutiral v komunizem enega odstotka, ni bilo vredno rešiti: zakaj bi bilo vredno rešiti kapitalizem enega odstotka? Komunizem je ljudem obljubljal, da jih na koncu čaka Raj. Samo še malo potrpite! Samo še malo odrekanja, samo še malo varčevanja, samo še malo ugonabljanja – in potem Raj! Nikoli nismo prišli do Raja. Ironija je kakopak v tem, da nam kapitalizem obljublja isto reč – Raj. Toda tudi v kapitalizmu nas Raj čaka šele kasneje, šele na koncu. Stalno nam govori: še malo potrpite! Še malo se odrekajte, še malo si zategujte pas, še malo varčujte, še malo se ugonablajte, pa bomo tam! Tja, v Raj, nikoli ne pridemo. Stalno le padamo, ne da bi Raj sploh obstajal.

To je resnica kapitalizma – in kriza, ki je izbruhnila leta 2008 (in ki doživlja nove in nove metastaze), je to resnico le ostro poudarila. Kriza je izostrila pravi obraz kapitalizma. Izostrila je tisti njegov: Potrpite še malo! Počakajte! Ne preskakujte vrste! Najprej bomo rešili zgornji, elitni odstotek – kar bo ostalo, bomo pa razdelili med ostalih 99 %! Prerazporejanje

družbenega bogastva navzgor je motor kapitalizma enega odstotka. In protestniki, ki so 99 %, imajo tega dovolj. Pa vendar jih vsi že ves čas začudeno sprašujejo: kaj sploh hočete!? Kaj ponujate?! Kaj je po vaše alternativa?! Protestniki odgovarjajo: poskusiti hočemo kaj novega! Kaj je narobe s prerazporejanjem družbenega bogastva navzdol? Tega še nismo poskusili. In življenje brez kapitalizma enega odstotka – tudi tega še nismo poskusili. Vsaj ne po padcu komunizma.

Ko se je komunizem zlomil, naj bi ljudje stopili v tržno gospodarstvo, toda dejansko so stopili v Ponzijevo shemo – v povsem izrojeno obliko finančnega kapitalizma, ki je bil prevelik, da bi smel propasti. Toda neoliberalci, ideologi kapitalizma enega odstotka, nas skušajo prepričati, da nas bo rešila prav ta izrojena oblika finančnega kapitalizma. Rešiti ga moramo, da bi nas lahko rešil!

Steve Forbes, ameriški magnat, one-percenter, lastnik revije Forbes, ki tako rada objavlja spiske najbogatejših, in običajno tudi predsedniški kandidat, je objavil knjigo Kako nas bo kapitalizem rešil, v kateri pravi, da je treba kapitalizem nujno rešiti, ker je »najbolj moralen sistem na svetu«. In zakaj je najbolj moralen sistem na svetu? Ker je spontan, ker ga vodi povsem nevtralna in pravična nevidna roka, ker ustvarja visoko gospodarsko rast in blaginjo, ker ljudem omogoča boljše življenje, ker razširja demokracijo in svobodo in tako dalje. Zakaj je potem prišlo do krize? Zakaj je kapitalizem tako srhljivo odpovedal? Tu Forbes ponudi tisti klasični neoliberalni odgovor: kapitalizem je odpovedal, ker mu država ni pustila, da bi deloval. Kapitalizem se je zlomil, ker ga je država preveč omejevala in regulirala, ker je preveč posegala na trg. Kapitalizem lahko blaginjo nudi le, če ga država pusti pri miru – če ga država ne regulira. Kar je seveda laž.

Ko so leta 1944 v Bretton Woodsu načrtali finančno, monetarno in ekonomsko arhitekturo povojnega sveta, so skušali zagotoviti dolgoročno ekonomsko stabilnost, obenem pa se izogniti napakam predvojne ekonomije, ki je pripeljala do velike finančne in gospodarske krize. Depoziti so bili zavarovani, finančne institucije so morale imeti dovolj rezerv, finančni trgi so bili strogo regulirani, komercialne banke so bile ločene od investicijskih, dolar, nova svetovna rezervna valuta, je bil podprt s stabilnim globalnim monetarnim sistemom, obrestna mera je bila permanentno nizka, poslovno okolje je bilo do gospodarstva prijazno, toda neprijazno do finančnih trgov, ki za svoje plemenitenje, veriženje in krotovičenje potrebujejo čim višje obrestne mere.

Bretton Woods je ustvaril zlato dobo kapitalizma, veliko kompresijo (Great Compression), kot sta to povojno obdobje prosperitete imenovala Claudia Goldin in Robert Margo. To obdobje je trajalo vse tja do sedemdesetih let, ko se je zgodil popolni vihar: naftna kriza in stagflacija sta bili dobra pretveza za prve deregulacije, evropske finančne trge je zalil svobodni pretok »pobeglih« dolarjev, Amerika je opustila zlati standard, vsi dolarji, ki so si jih med vietnamsko vojno nakopičili ameriški upniki, niso imeli več zlatega pokritja, devizni tečajji so vse bolj nihali, denar so začeli prosto tiskati, nenadoma so se prikazale nove finančne elite, ki so oznanjale neoliberalni evangelij (deregulacija trga, privatizacija, umik države ipd.), general Pinochet je z vojaškim pučem poskrbel, da je bil Čile pripravljen na pilotski prehod v neoliberalno državo, zmodelirano po ideologiji Milтона Friedmana in Friedricha Hayeka, ki sta prav tedaj, tako rekoč drug za drugim, dobila Nobelovo nagrado za ekonomijo.

Socialna neenakost ni bila nikoli manjša kot v tej zlati dobi, dobi »države blaginje«, prepad med bogatimi in delavci ni bil nikoli manjši, povprečne plače niso bile nikoli višje kot tedaj, zaposlenost je bila večja kot kadarkoli, vsi so uživali večjo

varnost kot kadarkoli, povprečni življenjski standard je bil višji kot kadarkoli, število milijarderjev je bilo manjše kot kadarkoli po letu 1900, razredni kompromis med kapitalom in delovno silo ni bil nikoli večji, država pa ni nikoli bolj ponotranjila razrednih napetosti, pravi ameriški nobelovec Paul Krugman, ki obenem poudarja, da te »družbe blaginje« ni vodila nevidna roka trga, ampak politika, država.

Še več: v tem času so beležili stalno in vztrajno gospodarsko rast, pa četudi je bil kapital, vključno s finančnimi trgi, ves čas zelo reguliran in četudi so bili davki ves čas zelo visoki. Davčna stopnja pri dohodnini je znašala 70 %, celo 91 %, pri korporativnih dobičkih pa 45 % in več! Da je lahko gospodarska rast visoka le, če je kapital dereguliran in če so davki nizki, očitno ne drži. O, še več: v času, ko je bil kapital strogo reguliran, ni bilo niti ene večje bančne krize, kaj šele kake večje finančne krize. Toda ko je leta 1978 liberalizacijo trgov napovedala Kitajska, ko je leto kasneje britanska premierka postala Margaret Thatcher (»družba ne obstaja, obstajajo le posamezniki in posameznice«), ko je leta 1980 Belo hišo prevzel Ronald Reagan, veliki komunikator neoliberalnega popa, ko so kapital in trg deregulirali, ko so države izgubile nadzor nad pretokom kapitala, ko so neoliberalno dogmo prevzeli tudi Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka in Svetovna trgovinska organizacija, ko se je ekonomski liberalizem globaliziral, tako da so ga prevzeli tudi nekdanji komunisti (Rusija, Poljska, Češka, Madžarska, Romunija, Bolgarija ipd.) in nekdanji socialdemokrati (Švedska, Nova Zelandija), ko je popadel tudi Evropo (Maastrichtski sporazum, ustava neoliberalne Evrope), ko ekonomski kriterij ni bila več produkcija, ampak vrednost delnic, ko so se korporacije vse bolj financilizirale, ko so realne produkte zamenjali finančni produkti in ko so se davčna nebesa prelevila v banko teh dereguliranih finančnih trgov, so se začele bančne krize, velike finančne krize, dolžniške krize, recesije, hiperinflacije

in druge katastrofe, najhujše po letu 1929, ki jih niso mogle preprečiti niti zveličavne finese makroekonomske politike. Toda ironično: te krize so najmanj prizadele prav tiste države, ki so se najmanj liberalizirale (Kitajska, Tajvan, Singapur). Neoliberalci trdijo: če bomo imeli finančne, kapitalske in trgovinske trge deregulirane in svobodne, ne bo več kriz! Svobodni trg je avtomat za ustvarjanje blaginje! Leto 1929 se ne bo več ponovilo! Kar je bila zabloda.

* * *

Pod Ronaldom Reaganom, ki je bogatim in kapitalu znižal davke, odstranil regulacije, državo pa umaknil (»država ni rešitev, ampak problem«), se je finančni kapitalizem izrodil v kapitalizem enega odstotka, diktaturo namišljenega, fiktivnega denarja, vladavino enega odstotka ljudi, vladavino finančnega sektorja, ki si je podredil realno ekonomijo in države, obenem pa sprožal imperialistične vojne, s katerimi je skušal rešiti kapitalizem, in povzročal krize, vključno s tisto, ki je izbruhnila leta 2008.

Gibanje »Okupirajmo« protestira proti ekonomiji, ki ne deluje. Če ne deluje za vse, potem ne deluje. Če bogati le nekatere, le en odstotek, potem ne deluje. Če ustvarja tako globoko socialno razslojenost, tako hudo neenakost, tako epidemično brezposelnost in tako strupeno negotovost (in to širom sveta, globalno, planetarno), potem ne deluje. Če deluje proti ekonomskim interesom večine, potem ne deluje. Gibanje »Okupirajmo« protestira proti statusu quo, ki ne deluje. Proti kapitalu, ki je disfunkcionalen in asocialen. Proti tistemu odstotku, ki je obogatel s finančnim kapitalom – ki je v svojih rokah nakopičil večino družbenega bogastva – ki je s svojimi špekulacijami, mahinacijami, manipulacijami, malverzacijami, hazardiranjem, baloni ter vsemogočimi algoritmi, finančnimi »inovacijami«,

strukturiranimi finančnimi »produkti« in drugimi finančnimi abstrakcijami povzročil zlom borze, izbruh krize in veliko recesijo – ki je potem še parazitsko profitiral z »zlatimi padali«, bailouti, stimulusi, javnim denarjem, pa tudi z vojnami, revščino in uničevanjem planeta – ki je s krizo le še dodatno obogatel – ki ničesar ne producira, vsaj ne ničesar, kar bi družbi koristilo – ki producira le nove in nove družbeno povsem neuporabne finančne instrumente – ki se mu ni nič zgodilo – ki je kupil politiko, nadzornike, bonitetne agencije in pravno državo – in ki je vse ostale, tistih 99 %, prepustil novemu getu brezposelnosti, revščine, stresa, negotovosti, tesnobe, neenakosti in brezpravnosti, v katerem naj bi se požrli med sabo.

Si predstavljate, da bi ves tisti denar, ki so ga v teh treh letih spumpali v reševanje finančnega sektorja in kapitalizma enega odstotka, spumpali v življenje? V življenje, ki je pluralizem, ne pa nakupovalni center. V življenje tistih 99 % ljudi, ki imajo dovolj tega, da so v večini, živijo pa tako, kot da so manjšina. Čas je, da nehamo živeti kot manjšina. Ali če naj parafraziram Žižka: čas je, da svojega življenja ne prepuščamo več zunanjim izvajalcem, da spet najdemo jezik, s katerim bi izrazili vso to nesvobodo, in da se nehamo bati svoje želje. Tudi politična levica, če bo hotela obstajati, bo morala zavreči strah pred svojo željo. Ta levica je na to, kar se je zgodilo 15. oktobra (na drugo oktobrsko revolucijo), gledala skeptično, z distance, češ »to nima smisla«, »to ne bo ničesar spremenilo«, »revolucija ne bo uspela« in tako dalje. Toda: še tako velik neuspeh bi bil popoln uspeh.

Tu lahko ponovimo le to, kar je pred mnogimi leti zapisal Karl Marx – da namreč revolucije »nepretrgoma kritizirajo same sebe, se nenehno ustavljajo v svojem lastnem toku, povračajo se k na videz doseženemu, da bi začele spet znova, rogajo se neusmiljeno temeljito polovičarstvu, šibkosti in klavrnosti svojih prvih začetkov, zdi se, da mečejo svojega nasprotnika le

zato ob tla, da bi se napil iz zemlje novih moči in da bi nato še ogromnejši znova vstal proti njim, vedno znova se zgroze nad nedoločno ogromnostjo svojih lastnih ciljev, dokler ne pride do položaja, ki popolnoma onemogoča vrnitev in ko razmere same kličejo: Hic Rhodus, hic salta!«.

TO SO GADI

Zakaj leto 2011 ni bilo leto večine, ampak leto manjšine

Ironija je v tem, da prava osebnost leta 2011 ni bil protestnik, ki pravi »Jaz sem 99 %«, ampak njegov manihejski nasprotnik – 1 %. Tisti 1 %, ki poseduje in obvladuje večino družbenega bogastva. Tisti 1 %, ki je okupiral kapital. Tisti 1 %, ki je ugrabil družbo. Tisti 1 %, ki je kapitalizem predelal v svoje zasebno orodje – v svoj zasebni sistem. Tisti 1 %, ki pravi, da je prosti trg pravičnejši od demokracije. Tisti 1 %, ki se stalno obnaša tako, kot da je v večini. Tisti 1 %, ki privatizira dobičke in podružblja izgube. Tisti 1 %, ki se ima za nepogrešljivega, najbolj racionalnega, najbolj vizionar-skega in najbolj preroškega. Tisti 1 %, ki misli, da se zgodovina z njim konča. Tisti 1 %, ki je prevelik, da bi smel propasti.

Samo pomislite: protestniki so protestirali in okupirali Wall Street, toda Wall Street – ne le v Ameriki, ampak povsod, tudi v EU, Sloveniji in Ljubljani (15o, indignés, indignados, 15-M, draghi ribelli, Syntagma ipd.) – je mlel naprej. Kot da ni nič. Okupiraš Wall Street, srce finančnega kapitalizma, v katerem se je kriza začela (in nadaljevala in nadaljevala in nadaljevala) in ki že dobrih 20 let najbolj ogroža Zahod, toda to ničesar ne spremeni. Ravno nasprotno: to je dokaz, da ima Wall Street prav! Glejte, politiki, predsedniki in premieri – ljudje protestirajo, ljudje so nezadovoljni, ljudje so jezni, ljudje vstajajo in besnijo; pomagajte nam, da bi mi lahko pomagali vam! Rešite nas, da bomo lahko rešili svet! Dajte nam še več denarja, da bomo lahko sistem uredili in umirili! Premalo denarja nam dajete, zato je svet v krizi in zato ljudje protestirajo! Ko bodo finančni trgi ponovno zaživel, ko bodo finančne elite spet svobodne, bo protesta konec!

In natanko to so počele države širom po svetu: panično so še naprej podružbljale izgube finančnega sektorja, panično so nadaljevale dokapitalizacije, panično so ta sektor pitale z novimi in novimi koncesijami. Finančne elite so države vprašale: kaj hočete – 1 % ali proteste! In vlade so rekle: raje imamo 1 %! Zato so še naprej reševale elito, ne pa večine. Vse, samo da bi finančni trgi ponovno zaživel! Ironija je kakopak v tem, da so finančne elite – finančna industrija, finančne institucije – čudovito živele. Bolje kot kadarkoli.

Za začetek, donosi so bili strašni, dobički blazni – bonusi in nagrade, ki so si jih delili menedžmenti v finančnem sektorju, so bili orjaški. Obsceni, rekordni. Tu ni bilo krize, tu ni bilo recesije – plače niso šle dol. Vsi so še vedno – tako kot leta 2008 – verjeli, da se bo ekonomija pobrala, če bodo dali bankam dovolj denarja. Najprej je treba rešiti banke, ki bodo potem rešile ekonomijo – banke bodo kreditirale podjetja, realni sektor bo zacvetel, krize bo konec. Toda banke so, pravi ameriški Nobelovec Joseph E. Stiglitz, mislile predvsem nase, na svoje menedžmente, na svoje delničarje, na svoje kreditorje. Za realni sektor – in realni svet, realno zgodovino – se niso menile. Finančni sektor ni živel le v svojem vzporednem svetu, ampak onstran zgodovine. Ali bolje rečeno: zunaj zgodovine.

Dalje, neoliberalizem – alias »klasični liberalizem«, alias »ekonomski liberalizem«, alias »ultraliberalizem«, alias »laissez-faire«, alias »friedmanizem«, ideologija in obenem evangelij finančnega sektorja in finančnih elit – je po 11. septembru padel v nemilost, še huje, zdelo se je, da je na poti v muzej ali pa kar naravnost na smetišče. V ekonomski ideologiji, ki slavi strukturne reforme, deregulacijo trgov, še zlasti finančnih, privatizacijo, umik države iz gospodarstva, zmanjšanje javnega trošenja in zadolževanja, vitko državo in zveličavnost prostega trga, so vsi videli krivca za krizo – za vse tiste balone in orgije finančnega kapitalizma, ki so svet potegnili v brezno, največjo

finančno in gospodarsko katastrofo po II. svetovni vojni. Neoliberalizem se leta 2011 ni le vrnil, ampak je dobesedno zacvetel.

* * *

Toda ni dovolj, da rečemo le, da je zacvetel in ponovno zaživel, ampak je treba reči: šele zdaj je sploh dokončno zaživel. Šele zdaj je namreč postal to, kar je vedno hotel postati. Šele zdaj so se mu končno izpolnile sanje. Ne le da so se vse neoliberalne topike vrnile v javno razpravo, ampak so začele postajati meso – družbeni imperativ brez alternative, zadnja beseda, končna rešitev vseh naših vprašanj. Neoliberalni evangelij, ki je bil še malo prej virus in strup, je nastopil kot ultimativno zdravilo in protistrup. Ali natančneje: finančne institucije so vladam vsiljevale varčevanje, varčevalne ukrepe, strukturne reforme in prilagoditve. Vsiljevale so jim deregulacijo: trge – še zlasti finančne – je treba sprostiti, osvoboditi. Trgu je treba sneti spono, okove, regulacije. Vsiljevale so jim privatizacijo: država naj se umakne iz gospodarstva. Vsiljevale so jim koncept vitke države: država naj se neha zadolževati – javno trošenje je treba drastično zmanjšati. In vlade so to sprejele kot rešitev, kot odrešitev, kot nujnost.

Kanonizacija neoliberalizma je kakopak videti kot slavnostna dopolnitev vseh tistih dobro znanih litanij o tem, »da moramo naš trg odpreti«, »da moramo nanj spustiti tuje investicije«, »da ga moramo sprostiti«, »da se preveč zapiramo«, »da je okolje do gospodarstva sovražno«, »da moramo sprejeti zakonodajo, ki bo prijazna do trga«, »da so stroški dela previsoki«, »da je treba povečati konkurenčnost«, »da moramo vse sprivatizirati«, »da moramo korporacijam znižati davke«, »da se država prepočasi umika iz gospodarstva« in tako dalje. To, da tega še nismo storili, dokazuje, da smo navadni idioti, zasukanci, primitivci, balkanci! In da smo z eno nogo še vedno

v komunizmu. Ergo: leta 2011 so se vse te neoliberalne topike poravnale v popolni vihar – v diktat in triumf enega odstotka.

A to še zdaleč ni vse. Naomi Klein je v knjigi Doktrina šoka lepo pokazala, da neoliberalci – de facto aparatčiki finančnega kapitala, enega odstotka in mednarodnih finančnih institucij (Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, Svetovna trgovinska organizacija ipd.) – vse svoje ideje in projekte najlažje izpeljejo v krizi, v času hude politične, ekonomske ali naravne katastrofe, potemtakem v času, ko je družba, ki jo je zadela nenadna katastrofa, v stanju zmanjšane »prisebnosti«, ko je zmedena in prestrašena, dekoncentrirana in najbolj vodljiva. Ameriški ekonomist Milton Friedman, ki je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja poskrbel za reboot neoliberalnega evangelija (in potem dobil Nobelovo nagrado), je rad poudaril, da je kriza priložnost: »Tisto, kar je bilo pred krizo nemogoče, je zdaj mogoče.« Tisto, česar pred krizo, ko so bili ljudje pri sebi (mirni, koncentrirani, brez strahu), ni bilo mogoče izpeljati, je mogoče izpeljati zdaj, v času krize, ko so ljudje zbegani in izgubljeni.

In neoliberalizem je od izbruha velike gospodarske krize v tridesetih letih prejšnjega stoletja pa vse do sedemdesetih let živel v osami, povsem izrinjen z ekonomskega prizorišča. Bil je brez teže in dignitete, outsider, nebodigatreba. V sedemdesetih letih je začel ponovno vstajati, toda svoje ideje in koncepte je najprej testiral v tretjem svetu, v deželah v razvoju, daleč od Zahoda – najprej v Čilu, takoj zatem pa v Braziliji, Urugvaju in Argentini. Jasno, povsod so Friedmanove »reformne« – projekt neoliberalne prenove – izpeljali ob podpori fašistoidnih vojaških hunt. Ekonomski šok je bil ozaljšan s šoki torture in represije – z brutalno diktaturo, vesplošnimi kršitvami človekovih pravic, aretacijami, izginotji, internacijami, eksekucijami, »Karavano smrti«, množičnimi grobišči, torturo, ki je vključevala elektrošoke, in štabioni, spremenjenimi v koncentracijska

taborišča. Tiste, ki se z »reformami« niso strinjali, so zaprli ali pobili, represijo pa prelevili v javni spektakel.

A kot rečeno: to je bil le test. Le petting, sondiranje terena, uvod. Le igranje na majhnem prostoru. Zdaj pa je neoliberalizem končno zaživel: zdaj, v času krize, je končno zadel tom-bolo – EU. Prvi svet. Samo srce Zahoda. To, kar je lahko prej počel le v tretjem svetu, v državah v razvoju, lahko zdaj počne v prvem svetu – v EU. To pa ni več mala stvar, ampak prava stvar. In počne lahko, kar hoče.

* * *

Zdaj pa si predstavljajte, da bi se kaka ameriška zvezna država, recimo Teksas, Alabama, Utah, Montana ali Florida, znašla v hudih finančnih težavah, v mastnih dolgovih, magari na robu bankrota: bi jo izgnali iz Amerike? Bi ji rekli: spokaj! Bi ji rekli: vrgli te bomo z dolarskega območja! Za vas imam le dve besedi: ni šans! Ameriška Grčija bi ohranila dolar – in ostala bi del Amerike. V Ameriki ne bi nikomur niti na kraj pameti padlo, da bi kako zvezno državo izgnal iz unije, še huje – nihče ne bi o tem niti razmišljal, še manj pa bi kdo bajal, da bo Ameriki bolje brez kake Floride (Utaha, Montane ipd.) in da bo Amerika manj kaotična brez Kalifornije, ali se bal okužbe. Evropske države se namreč zdaj bojijo prav okužbe z »grškim virusom«. Kaj če bomo zaradi Grčije tudi mi postali Grčija? Ali pa pa Ciper? Tako so se, pravi Spiegel, ljudje v srednjem veku bali kuge. A po drugi strani, ko so se imperiji znašli v krizi, so vedno najprej žrtvovali svojo periferijo.

To, da EU o vsem tem sploh razmišlja (Grčija naj spoka, brez nje nam bo bolje, le okužila nas bo ipd.) in da od Grčije celo pričakuje, da bo »konec zgodovine« sprejela kot svojega odrešenika, pove vse o tem, kaj je narobe z EU. Ne, problem ni v tem, da EU ni Amerika, da se torej EU ni prelevila v Združene

države Evrope, ampak v tem, da trojka (EU + Evropska centralna banka + Mednarodni denarni sklad), ki vodi obračun z Grčijo in Ciprom, razmišlja biblično, ideološko, ne pa ekonomsko. Če bi razmišljala ekonomsko, potem Grčije ne bi naganjala in izganjala. Kar je noro, povsem absurdno: trojka štiti zasebne interese oligarhije in velikih finančnih institucij, ki imajo v Grčiji »izpostavljenega« ogromno denarja, ne pa recimo interesov ozemeljske celovitosti EU. Če pustimo ob strani to, da skuša Mednarodni denarni sklad z Grčijo in EU ravnati tako, kot je nekoč ravnal z deželami tretjega sveta (z »deželami v razvoju«, »podrazvitimi«, »zaostalimi«), da jima torej vsiljuje to, kar je nekoč vsiljeval deželam tretjega sveta (deregulacija trga, privatizacija, vitka država, demontaža socialne države ipd.), pa ne moremo mimo tega, da EU sama soglaša s tem poniževanjem, da je torej sama voljna s sabo ravnati, kot da je dežela tretjega sveta, le marioneta Mednarodnega denarnega sklada in njegovih »magičnih« finančnih trgov, izgubljena v »dolgi neoliberalni noči« in še daljši apologiji finančne metafizike.

EU ima, če naj parafraziram britanskega analitika Davida Goodharta, podoben problem kot levica: sliši le dve oktavi, stalno se vrača k bitkam, ki jih je že dobila, obenem pa ni sposobna razbrati, od kod v tem novem, fragmentiranem svetu prihaja družbeno lepilo in kako nastaja. Zato nekritično tolerira oboje – oblast finančnega sektorja in agonijo ljudstva. Še huje, EU izgleda kot žrtev stockholmskega sindroma, hude psihološke manipulacije, ali bolje rečeno: do finančnega sektorja ima tak odnos, kot ga ima prostitutka do zvodnika. Občutek ima, da ji pomaga, da jo rešuje, da ji je spremenil življenje. Bolj ko jo zlorablja, bolj mu je hvaležna. Včasih jo pretepe, a sama globoko v sebi ve, da si to zasluži.

Del evropske blaginje je vedno prihajal iz evropskih kolonij, ki jih zdaj – že lep čas – ni več, toda velika globalizacija, ki jo je vodil finančni sektor in s katero je skušal Zahod svoj stari

kolonialni trik še enkrat ponoviti, se je prelevila v svoje nasprotje – v klobuto Zahodu, še posebej EU, ki jo je treščil »novi svetovni red«, s katerim je sama skušala ožemati tretji svet. Delovne razmere, ki jih je Zahod vsilil kitajskim delavcem, zdaj čakajo zahodne, evropske delavce. Tuji investitorji bodo k nam prišli le, če bomo delali napol zastonj, še ceneje kot Kitajci!

Da politika strogega varčevanja vodi v večjo, magari permanentno in epidemično brezposelnost, ni več nobena skrivnost, kar pomeni, da se bo armada odvečne delovne sile oziroma odvečnega prebivalstva, ki se je, kot pravi Mike Davis v Planetu slumov, doslej kopičila v slumih tretjega sveta, zdaj začela kopičiti tudi v sami EU, in kar dalje pomeni, da se EU zavestno in namerno odreka svojemu odvečnemu prebivalstvu oziroma da odvečno delovno silo skrivaj – napol evgenično – spreminja v odvečno prebivalstvo. Nekateri ekonomisti – po malem tudi John Maynard Keynes – so verjeli, da bo kapitalizem slej ko prej prišel do magične točke, ko bo poskrbel za vse ljudi, ko bo vsem ljudem zagotovil soliden standard, blaginjo, socialno varnost in dobro življenje, ko bo pehanje za gospodarsko rastjo nepotrebno in ko se bo lahko sam kapitalizem – vsaj v tej divji, brutalni obliki – upokojil, toda Robert Skidelsky, Keynesov biograf, pravi: »Zdaj je jasno, da kapitalizem nima kake spontane težnje k temu, da bi se razvil v nekaj plemenitega.«

* * *

Kako izgleda EU, veste: dolžniška kriza, osebna zadolženost, visoka brezposelnost, kopičenje začasnih, nestabilnih, nezaščitenih delovnih mest, vse nižji in vse bolj stresni življenjski standard, vse hujša depresija, dramatično socialno razslojevanje, deregulacija in privatizacija, vzpon plutokracije, kleptokracije in oligarhije, katastrofalni neuspeh prostega trga,

panika, protesti in demonstracije, odpor do reform in restriktivne politike varčevanja, Indignez vous!, spodkopavanje in izginjanje socialne države, ki je bila vse od konca II. svetovne vojne temelj evropske stabilnosti. Ni kaj, politični oder je bil pripravljen za zmago socialdemokracije.

Zgodilo se je ravno nasprotno: razmere so dozorele, toda ne za levico, ampak za desnico. Evropa je skrenila na desno. Pred desetimi leti, ko se je dvajseto stoletje lomilo v enaindvajseto, je bila socialdemokracija na oblasti v dvanajstih izmed petnajstih dežel EU – leta 2012 je bilo ravno nasprotno. Volivci v socialdemokraciji niso videli odgovora na krizo, kaj šele rešiteljico. S krizo kapitalizma je profitirala desnica. Socialdemokracija je mislila, da se bodo ljudje uprli kapitalizmu, a uprli so se njej.

Zakaj socialdemokracija ni izkoristila epohalne krize kapitalizma? V zraku so različne razlage: ker se je izčrpala, ker je opravila svojo zgodovinsko misijo, ker je zavrгла svoja načela in se prepustila oportunističnemu, ker ni znala voditi, ker se je omejevala le na boj za svobodo in človekove pravice, ker se je delavski razred, glavni volivec socialne demokracije, zelo skrčil (deindustrializacija, serijsko zapiranje tovarn, pandemični odliv delovnih mest v tretji svet ipd.), ker so sindikati izgubili moč in vpliv in ker je tudi sama – ironično! – sodelovala pri reševanju kompromitiranega kapitalizma. Kako je to počela, vemo: z vsiljevanjem strukturnih reform, deregulacije in privatizacije, odpravljanjem socialne države in glorificiranjem prostega trga (»preveč se zapiramo«, »nismo konkurenčni«, »stroški dela so previsoki«, »tujih investicij ni«).

Zakaj je spodletela? Ker je skušala krizo kapitalizma reševati po demokratični poti – medlo, megleno, kompromisno, z mehko roko. Spomnite se le Pahorja. Mu niso očitali, da je premehak in premalo odločen, preveč strpen in premalo avtoritaren? Absolutno. In zakaj se socialdemokracija ni zatekla k trdi roki? To bi preveč spominjalo na komunizem, stalinizem

in totalitarizem, na mračne demone preteklosti, s katerimi jo povezujejo, takih asociacij pa si socialdemokracija ne želi več.

* * *

V neoliberalnih in neokonservativnih krogih, pa tudi v krogih krščanske desnice, celo napol konspirološko namigujejo, da je v resnici socialdemokracija ta, ki je kriva za krizo, zlom in zaton EU. To »razkriva« tudi knjiga *After the Fall*, ki jo je napisal Walter Laqueur, ljubljenec neoliberalne in neokonservativne srenje, ki se več kot strinja z apokaliptično mantro, da je z EU vse narobe.

- * EU je v zatonu,
- * združitev ni zares uspela,
- * himna in zastava se nista prijeli,
- * nacionalne države se niso hotele odreči svoji suverenosti,
- * optimizem je bil prenačelnjen,
- * evro visi,
- * EU je šibka, utrujena, izčrpana, inertna, letargična in slabo upravljana, brez identitete, ega, substance, samozavesti, volje do moči in prihodnosti, le papirnati tiger, le politični palček brez jasne in odločne zunanje politike (če hoče Obama poklicati EU, nima koga poklicati), le finančna družba z omejeno odgovornostjo, le muzej oz. disneylandski tematski park za azijske turiste,
- * predsednika in zunanje ministric EU nihče ne prepozna (tako da telesne straže sploh ne potrebuje),
- * Britanija je bližja Ameriki kot Poljski,
- * evropsko gospodarstvo ni konkurenčno,
- * »evropski model«, ki naj bi bil zgled za ves svet, ni več zgled niti za samo EU,
- * napoved, da bo 21. stoletje evropsko (tako kot je bilo 20. stoletje ameriško), je bila le iluzija.